

Det gamla trädet har en något udda placering på villatomten.

Courtpendu Rouge

Ett nästan osannolikt fynd av den gamla äppelsorten 'Courtpendu Rouge' – eller Kunglig Kortstjälk som är dess mest kända namn i Sverige – har gjorts i Uppsala efter att länge ha gäckat Mattias Iwarsson och flera andra sortbestämmare.

Under många år har jag cyklat Kuskvägen fram och tillbaka i Norby, Uppsala, på väg till och från mina odlingslotter i Ekebydalen. Efter vägen står ett stort gammalt äppelträd (185 cm i omkrets 70 cm över marken) som hänger ut över trottoaren. Till saken hör att jag ofta plockat några fallfrukter och funnit att det är ett utsökt ätäpple. Trädet ser ut att vara lite märkligt placerat på tomten. Det är som att huset har byggts intill ett gam-

malt träd som hårdbeskurits för att få plats.

Jag har länge försökt att ta reda på vilken äppelsort det är. Jag frågade ägarna som inte visste och själv har jag tagit med äpplen och visat för olika pomologer. Ett år sa jag till ägarna att det nog var en lite speciell typ av 'Vit Astrakan'. Men det blev orimligt då äpplena mognade alldeles för sent. Det är väl så här med oss som håller på som pomologer att vi har sådana där

obestämda sorter som man nästan aldrig kommer till rätta med.

Så i höstas lämnade jag några frukter till Gullmar Henäng och redan efter några dagar kom förslaget:

– Kan det vara Kunglig Kortstjälk?

Min vana trogen slog jag först upp namnet i SKUD och fann att det giltiga sortnamnet var 'Courtpendu Rouge'. Det framgick direkt att detta var något av ett getingbo när det gällde namnsättningen, synonymerna var många. Det var tydligt att det här var ett namn som Björn Aldén fått kämpa en hel del med för att komma fram till. Detta var en sort jag inte kände till trots att jag nog sett den på några utställningar (t ex Julita och Brunstorp) där den troligen hämtats från Balsgård, men då under ett av synonymnamnen. Enligt Hilde Nybom finns inte det trädet längre kvar på Balsgård.

Foto: Mattias Iwarsson

'Courtpendu Rouge' på trädet i Uppsala.

Giltigt sortnamn och synonymer

'Courtpendu Rouge' är det äldsta etablerade namnet, Knoop 1758.

Synonymnamn:

Malus domestica 'Königlicher Kurzstiel', Diel 1804.

Malus domestica 'Court-pendu', Lundström 1834.

Malus domestica 'Lilla Platta Kortstjälken', Eneroth-Smirnoff 1896.

Malus domestica 'Kunglig Röd Kortstjälksrenett', Åhlén 1903.

Malus domestica 'Kunglig Kortstjälk', Reimer 1928.

Mognar för tidigt

Visst, mycket stämde med beskrivningen ända tills jag kom till mognadstid: "januari, håller sin smak till april" (Eneroth-Smirnoff 1896). De frukter jag kunde lägga i min jordkällare var slut före jul förra året. Mognad i slutet av september och håller sig till början av december. Kanske är hållbarheten lite bättre vissa år.

Vi hade tur, för genom kontakter på den nordiska pomologträffen i oktober på Wiks slott kunde Gullmar få frukt av den här sorten av Boi Jensen från Danmark att jämföra med. Tyvärr var de plockade alldeles för tidigt som hårda, gröna kart och det var svårt att få dem att helt likna våra från Norby. Gullmar hade dessutom 2016 fått frukt från Jan Bade i Tyskland, förmedlade av Kris-ter Andersson. De äpplena var också något omogna, men det visade sig att båda dessa fruktprover överensstämde i

Frukt från trädet i Norby, Uppsala. Notera det djupa foderröret.

många karaktärer, t ex det korta skaftet och det djupa foderröret som nästan når in i kärnhuset (se bilden).

Genom att skapa en jämförelsetabell med alla de olika proavernas karaktärer lyckades Gullmar övertyga mig om riktigheten av denna äppelsortbestämning. Det som slutgiltigt gjorde oss överens var den tabell (se sidan 16) över hur vår uppfattning om mognadstid och hållbarhet förändrats genom åren, som Gullmar producerade. Där finns 14 äppelsorter som i de äldre pomologierna anges mogna sent. Numera inträffar mognadstiden i genomsnitt omkring 2,5 månader tidigare! Är det klimatförändringarna under de senaste 125 åren som påverkat detta eller varför har dessa förändringar skett?

Ett fynd av sorten gjordes i början av 1990-talet i Skåne då trädgårdskon-sulent Karl Wikesjö och Inger Hjalmarsson ordnade en äppelutställning på Alnarp.

Då sorten är ganska fri från skrov och lövträdskräfta och har ypperligt fin smak vill jag och Gullmar rekommendera spridning av sorten. Så vitt vi känner till finns inga fynd av sorten annat än i Zon I (Svensson 2005), men nu har vi alltså ett träd som klarat Zon III i 80 år, vilket väl kan ses som att den är här-dig i goda lägen i hela Mellansverige.

Varför finns sorten i Uppsala?

Hur kommer det sig då att ett träd av denna sort står i Norby i Uppsala? Förklaringen, har det visat sig, är att

här låg en plantskola en gång i tiden. Efterforskningar visar att vid "Trädgårdsvägen 18" låg en stor plantskola. Platsen motsvaras av den nuvarande korsningen mellan Tuvängsvägen och Ängsvägen (Wahlberg 1994). Det var Gösta Küller som startade verksamheten 1937. Där fanns 2 växthus, 100 bänkfönster och frilandsodlingar men det nämns inget om fruktträd (Lind & Thulin 1939). I slutet av 40-talet började han sälja grönsaker, plantor och snittblommor i Sommarro. Blomsterhandeln finns fortfarande kvar i hörnet Norbyvägen/Lindsbergsgatan.

Det var först på 1960-talet som plantskolan och kvarteret styckades upp och man drog Kuskvägen tvärs över. Det gamla äppelträdet är alltså ett kvarstående träd från plantskoletiden. Det finns flera riktigt stora träd i grannskapet, bland annat 'Filippa'

Gösta Küller med fru fick pris för sin vita hyacint 1955.

Foto: Mattias Iwarsson

Det gamla trädet finns kvar sedan det låg en plantskola här.

och 'Åkerö'. Küller var god vän med pomologen Anton Nilsson som också bodde i Norby. Nilsson hade som hortonom kontakter i hela Sverige, vilket kan vara förklaring till hur denna speciella sort kom till Norby. Anton Nilsson hade under många år ansvaret för Uppsala Läns Plantskola. Efterforskningar har visat att de dock inte hade med den här sorten i sina plantkataloger. Däremot förekommer Kortstjälk i *Prisförteckning från Ramlösa Plantskola 1886/87*, under namnet "Kortstjälk, kgl röd (Court pendu plat royal) 12-3" (= mognar i december, håller till mars). I Experimentalfältets kataloger dyker sorten upp under namnet 'Calville Pomme Court-pendu' redan 1836 (Henäng 1997). Det är antagligen den första gången som sorten omnämns i Sverige.

Text: **Mattias Iwarsson**
mattias.biologi@telia.com